

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE

Școala Doctorală Multidisciplinară

Domeniul de Doctorat Științe Politice

Rezumatul tezei de doctorat:

Fundamentalism religios și ideologie de gen: implicații pentru democrație și drepturile
omului în România

Drd: Victor Ciobotaru

Titlul științific și numele conducătorului de doctorat: Profesor Universitar Doctor
Liliana Popescu-Bîrlan

București, 2026

Tema și relevanța cercetării

Teza de doctorat *Fundamentalism religios și ideologie de gen: implicații pentru democrație și drepturile omului în România* analizează relația dintre mobilizările religioase conservatoare, discursul despre așa-numita „ideologie de gen” și dinamica democrației libere în România contemporană. Cercetarea pornește de la constatarea că, în ultimele decenii, transformările democrațiilor libere au fost însoțite de apariția și consolidarea unor mișcări politice și sociale care contestă pluralismul, egalitatea și anumite categorii de drepturi fundamentale.

În Europa Centrală și de Est, aceste procese sunt influențate de particularitățile tranziției postcomuniste, de rolul religiei în spațiul public și de circulația transnațională a unor idei și strategii conservatoare. În România, mobilizările împotriva drepturilor sexuale și reproductive, a studiilor de gen, a educației sexuale și a drepturilor persoanelor LGBT au reprezentat, în ultimul deceniu, unul dintre principalele spații de articulare publică a unor poziții religios-conservatoare.

Cercetarea urmărește să depășească interpretarea acestor fenomene exclusiv prin prisma conservatorismului social sau a relației generale dintre religie și politică. Problema centrală a tezei este dacă și în ce măsură anumite mobilizări religioase conservatoare din România pot fi interpretate ca forme contemporane de fundamentalism religios și în ce mod această perspectivă contribuie la înțelegerea intervenției lor în spațiul democratic.

Un rol central îl ocupă discursul despre „ideologia de gen”, o construcție discursivă utilizată de actorii analizați. Constructul funcționează ca un semnificant gol, capabil să reunească într-o narațiune comună teme diverse precum familia, sexualitatea, educația, drepturile persoanelor LGBT, drepturile reproductive, protecția copiilor, identitatea națională, suveranitatea și raportarea la instituțiile internaționale.

Din această perspectivă, teza se situează la intersecția a trei câmpuri de cercetare: literatura privind fundamentalismul religios, cercetările asupra mobilizărilor anti-gender și literatura referitoare la democrația liberală, iliberalism și regres democratic. În cazul României, aceste dimensiuni au fost analizate până acum mai ales separat. Teza propune integrarea lor într-un cadru analitic comun.

România reprezintă totodată un caz relevant prin existența unei anumite disjuncții între intensitatea mobilizării discursive și impactul instituțional direct. Spre deosebire de alte state din Europa Centrală și de Est, în care mobilizările anti-gender au fost asociate unor procese avansate de transformare iliberală, cazul românesc permite observarea modului în care discursurile de tip fundamentalist pot opera în interiorul cadrului democratic formal, pot influența agenda publică și pot redefini limitele pluralismului, fără a conduce în mod necesar la transformări legislative imediate.

Obiectivele, întrebările de cercetare și ipoteza analitică

Cercetarea urmărește două obiective principale. Primul este analiza modului în care anumite mobilizări religioase conservatoare din România se constituie și acționează ca mișcări de tip fundamentalist. Al doilea privește examinarea modului în care acestea utilizează discursul despre „ideologia de gen” ca instrument de mobilizare și legitimare în spațiul public.

Acestor obiective generale li se adaugă identificarea trăsăturilor care permit interpretarea mobilizărilor analizate prin perspectiva fundamentalismului religios; analiza modului în care discursul despre „ideologia de gen” agregă anxietăți sociale și contribuie la construirea unor forme de panică morală; examinarea repertoriilor de acțiune, a strategiilor și a rețelelor de influență prin care actorii studiați intervin în agenda publică și în procesele decizionale; precum și analiza relației acestor mobilizări cu principiile democrației liberale, în special drepturile fundamentale, pluralismul și raportul dintre religie și politică.

Teza este structurată în jurul a două întrebări principale de cercetare: Cum se manifestă mobilizările religioase de tip fundamentalist în România? și În ce mod este utilizat discursul despre „ideologia de gen” ca instrument de mobilizare și legitimare pentru contestarea drepturilor și influențarea limitelor democrației liberale?

Pentru aprofundarea acestora sunt formulate întrebări secundare privind trăsăturile discursive, organizaționale și politice ale mobilizărilor, construcția și articularea discursului despre „ideologia de gen”, strategiile și repertoriile de acțiune utilizate și relația dintre aceste mobilizări și principiile democrației liberale.

Ipoteza analitică de la care pornește cercetarea este că anumite mobilizări religioase conservatoare din România trebuie înțelese nu doar ca expresii ale conservatorismului social,

ci și ca forme de acțiune caracteristice fundamentalismului religios. Acestea revendică o autoritate morală cu caracter absolut, urmăresc transpunerea unor norme religioase în norme sociale și juridice și utilizează discursul despre „ideologia de gen” ca instrument central de legitimare și acțiune publică.

În același timp, cercetarea pornește de la premisa că „ideologia de gen” funcționează ca un termen umbrelă, capabil să agregheze anxietăți sociale diverse, să producă antagonisme morale și să legitimizeze intervenția actorilor religioși în dezbaterile referitoare la drepturi și norme sociale.

Democrația liberală este înțeleasă în acest cadru ca un teren de conflict și negociere între diferite forme de autoritate, în interiorul căruia sunt negociate limitele drepturilor, pluralismului și relației dintre religie și stat. Teza nu presupune însă existența unei relații cauzale automate între mobilizările analizate și declinul democratic. Ipoteza este mai precisă: prin caracteristicile lor fundamentaliste și prin utilizarea discursului anti-gender, aceste mobilizări contribuie la reconfigurarea dezbaterii publice și la tensionarea unor principii centrale ale democrației liberale.

Cadrul teoretic și conceptual

Cadrul teoretic al cercetării este construit prin articularea literaturii privind fundamentalismul religios (Marty și Appleby, Almond, Appleby și Sivan, Herriot, Frey), cu teoriile democrației liberale (tensiunea dintre guvernarea majorității și protecția drepturilor și a pluralismului) și cercetările contemporane asupra mobilizărilor anti-gender (Kuhar și Paternotte, Korolczuk, Graff, Oana Băluță, Ionela Băluță, Dragolea). Cercetarea mobilizează instrumente conceptuale din tradiția foucauldiană (guvernamentalitate, regim de adevăr) și din teoria discursului a lui Ernesto Laclau și Chantal Mouffe (semn gol).

Teza reconstruiește mai întâi genealogia conceptului de fundamentalism, de la originile sale în protestantismul american de la începutul secolului al XX-lea până la extinderea sa comparativă la alte tradiții religioase. Fundamentalismul religios este definit nu ca identitate fixă sau etichetă normativă, ci ca mod de acțiune caracterizat prin reactivitate față de modernitate, autoritatea absolută a textului sacru, selectivitate în interpretarea textelor sacre și raportarea la tradiție, dualism moral și o dimensiune restauratoare, mesianică. Este discutat caracterul contestat al conceptului și riscul utilizării sale ca etichetă normativă. Din

acest motiv, fundamentalismul nu este utilizat pentru clasificarea esențialistă a unor actori, ci ca instrument analitic pentru identificarea unor tipare recurente de discurs și acțiune.

În această perspectivă, fundamentalismul contemporan nu presupune în mod necesar retragerea din modernitate sau respingerea instituțiilor democratice. Dimpotrivă, actorii fundamentaliști pot utiliza strategic instrumentele oferite de democrație preum participare electorală, inițiative cetățenești, referendumuri, campanii publice, lobby, advocacy sau rețele politice, pentru promovarea unei ordini normative întemeiate pe revendicarea unui adevăr moral religios considerat superior.

Conceptul foucauldian de „regim de adevăr” este utilizat pentru analiza modului în care anumite discursuri produc criterii prin care unele afirmații, identități și norme sunt prezentate ca naturale și legitime, în timp ce alternativele sunt definite drept false, deviante sau periculoase. Din această perspectivă, fundamentalismul poate fi analizat nu doar ca ansamblu de convingeri religioase, ci și ca mecanism de producere și organizare a adevărului social.

Conceptul de „semn gol” sau “empty signifier” permite, la rândul său, explicarea flexibilității politice a expresiei „ideologie de gen”. Tocmai caracterul său imprecis îi permite să reunească revendicări și temeri eterogene într-o opoziție comună. Familia, homosexualitatea, educația sexuală, avortul, studiile de gen, feminismul sau intervenția instituțiilor europene pot fi astfel prezentate ca manifestări ale aceleiași amenințări. Această funcție este legată și de mecanismul panicii morale. Mobilizarea nu presupune doar transmiterea unor argumente, ci și producerea unor stări afective de teamă, insecuritate, indignare sau sentimentul unei crize morale care contribuie la construirea unei comunități percepute ca fiind amenințate.

În raport cu democrația liberală, cercetarea pleacă de la distincția dintre dimensiunea procedurală a democrației și dimensiunea sa liberală. Alegerile și regula majorității sunt elemente indispensabile ale democrației, dar nu sunt suficiente. Statul de drept, pluralismul, libertățile fundamentale și protecția minorităților limitează puterea majorității și reprezintă componente constitutive ale ordinii democratice liberale.

Din această perspectivă, participarea religiei la spațiul public este legitimă într-o democrație pluralistă. Problema analitică apare atunci când o concepție religioasă particulară

revendică statutul de adevăr universal și urmărește transformarea acestuia într-o normă obligatorie pentru întreaga comunitate.

Metodologia cercetării

Cercetarea este de tip calitativ și combină analiza de conținut, analiza tematică și analiza critică de discurs, aplicate asupra unui corpus de 1.310 documente publice, colectate prin desk research: comunicate oficiale, declarații, materiale de campanie, postări pe site-uri și rețele sociale, transcrieri video, predici, propuneri legislative și articole de presă. Corpusul acoperă perioada 2013–2025 (cu extindere la 1993 pentru documentarea Grupului de Rugăciune Parlamentară) și se distribuie astfel: Coaliția pentru Familie (1.106 documente), Grupul de Rugăciune din Parlamentul României (100) și Biserica Profides (100). Diferențele de volum reflectă condițiile distincte de colectare a datelor, nu o asimetrie metodologică; în toate cele trei cazuri s-a urmărit atingerea unui prag de saturație teoretică.

Designul de cercetare este unul de studiu de caz multiplu, cele trei cazuri fiind selectate pentru rolul lor vizibil și influent în spațiul public și politic românesc, dar și pentru diversitatea formelor de mobilizare pe care le ilustrează: mobilizare civică (Coaliția pentru Familie), inserare instituțională (Grupul de Rugăciune din Parlamentul României) și mobilizare carismatică/afectivă (Biserica Profides).

Conceptele centrale fundamentalismul religios, discursul despre „ideologia de gen” și democrația liberală, au fost operaționalizate printr-o grilă de indicatori empirici derivați din literatura de specialitate (de exemplu, pentru fundamentalism: reactivitate față de modernitate, autoritatea textului sacru, selectivitate, dualism, dimensiune restauratoare, militantism), aplicată sistematic asupra corpusului analizat.

Studiul de caz 1 - Coaliția pentru Familie

Analiza Coaliției pentru Familie, organizatoarea referendumului din 2018 pentru redefinirea constituțională a familiei, arată că aceasta poate fi interpretată nu doar ca o inițiativă civică punctuală, ci ca o mișcare de tip fundamentalist, care reproduce în mod consistent reactivitatea față de modernitate, apelul la o autoritate morală transcendentă, dualismul moral și mobilizarea colectivă în jurul unui proiect restaurator. Discursul despre „ideologia de gen” funcționează aici ca semn gol, agregând teme diverse (drepturile LGBT, feminismul, educația sexuală) într-un lanț al amenințării, în jurul unei definiții absolutizate a

familiei ca „naturală” și „lăsată de Dumnezeu”. Analiza arată că această construcție nu se realizează în opoziție frontală cu democrația liberală, ci prin instrumentele acesteia: referendum, apel la Constituție, invocarea voinței majorității, pentru a susține, paradoxal, restrângerea drepturilor unor grupuri minoritare.

Studiul de caz 2- Grupul de Rugăciune din Parlamentul României

Studiul de caz privind Grupul de Rugăciune, activ din 1993, surprinde o formă mai puțin vizibilă, dar mai stabilă, de fundamentalism religios: inserarea instituțională discretă și transpartinică în interiorul puterii legislative. Deși prezentat public drept cadru spiritual sau ecumenic, grupul funcționează analitic ca spațiu informal de coagulare ideologică, în care convingeri religioase conservatoare privind familia, sexualitatea și educația sunt traduse în limbaj juridic și parlamentar. Grupul nu contestă frontal instituțiile democratice, ci ilustrează o strategie de „colonizare” normativă a acestora dinăuntru, confirmând observația conform căreia fundamentalismul religios contemporan nu este neapărat anti-modern, ci poate utiliza chiar instrumentele modernității politice pentru a-și promova agenda.

Studiul de caz 3 - Biserica Profides și evenimentele adiacente

Cazul mobilizărilor asociate Bisericii Profides adaugă o dimensiune suplimentară analizei: fundamentalismul ca experiență colectivă trăită, performată și emoțional internalizată, prin marșuri, ritualuri, rugăciuni publice și simboluri afișate în spațiul urban. Deși mobilizarea folosește libertățile oferite de cadrul democratic (libertatea de exprimare, dreptul la întrunire), discursul și revendicările sale tind să submineze pluralismul și protecția drepturilor minorităților, deplasând sursa legitimității de la procedurile democratice către un adevăr moral religios absolutizat. Acest caz confirmă ipoteza centrală a cercetării: fundamentalismul religios contemporan nu operează în afara democrației, ci în interiorul ei, utilizându-i mecanismele pentru un proiect de reordonare morală a societății.

Analiza comparativă

Comparația celor trei cazuri arată că fundamentalismul religios contemporan din România nu se manifestă printr-o formă unică, ci printr-o pluralitate de configurații organizaționale: platformă civică largă, rețea instituțională informală, comunitate carismatică, care operează totuși după o logică discursivă comună: reactivitate față de modernitate, autoritate morală absolută(textul sacru), selectivitate, dualism și proiect restaurator, mesianic,

articulate în jurul discursului despre „ideologia de gen”. Cele trei cazuri ilustrează, împreună, un circuit de producere a influenței care leagă mobilizarea afectivă (legitimată socială) de influența politică și, ulterior, de inițiative juridice și constituționale.

Discuții și interpretări

Analiza celor trei studii de caz arată că fundamentalismul religios contemporan din România trebuie interpretat nu ca o simplă reacție culturală sau moral-religioasă, ci ca un proces dinamic de politizare a religiei, cu efecte structurale asupra democrației. În sens foucauldian, discursul despre „ideologia de gen” produce un regim de adevăr în care pluralismul este resemnificat drept deviere, iar extinderea drepturilor este interpretată ca formă de corupere morală. Atunci când aceste regimuri de adevăr devin suficient de stabilizate și recunoscute social, fundamentalismul religios depășește statutul de discurs marginal și devine actor politic capabil să redefinească regulile jocului democratic.

Cercetarea evidențiază o tensiune structurală, nu accidentală, între componenta democratică (guvernarea majorității) și cea liberală (protecția drepturilor și a pluralismului) a democrației liberale. Cazul Coaliției pentru Familie este emblematic: apelul la majoritate și la proceduri democratice este utilizat pentru a restrânge drepturile unei minorități, ilustrând ceea ce literatura clasică numește „tirania majorității”. Raportată la teoria post-secularistă a lui Jürgen Habermas, care condiționează integrarea religiei în spațiul public de „traducerea” argumentelor religioase într-un limbaj universal accesibil, analiza arată că această condiție este doar parțial îndeplinită în cazurile studiate, rezultatul fiind nu un dialog deliberativ, ci o competiție între regimuri de adevăr, în care unele poziții tind să fie impuse ca absolute.

Concluzii

Cercetarea arată că mobilizările analizate pot fi interpretate ca mișcări de tip fundamentalist printr-un ansamblu de trăsături convergente: la nivel discursiv, construiesc realitatea socială în termeni binari; la nivel organizațional, funcționează prin rețele flexibile care conectează actori religioși, civici și politici; la nivel politic, urmăresc explicit influențarea cadrului legislativ și constituțional.

Discursul despre „ideologia de gen” funcționează ca un cadru discursiv central, capabil să agregheze teme diverse într-o narațiune coerentă a amenințării, transformând revendicări de drepturi într-un pericol perceput la adresa ordinii morale și sociale. În privința

strategiilor, cercetarea arată că aceste mobilizări combină inițiative juridice și constituționale cu influență politică directă și cu acțiuni publice cu puternică încărcătură simbolică și afectivă.

În fine, în raport cu democrația liberală, mobilizările nu acționează din afara cadrului democratic, ci în interiorul lui, utilizând mecanismele acestuia: apelul la majoritate, libertatea de exprimare, pentru a promova proiecte normative care contestă pluralismul și drepturile fundamentale.

Aportul tezei la literatura de specialitate

Contribuția principală a tezei constă în propunerea unui cadru analitic integrat, care reunește trei direcții de cercetare tratate de regulă separat: fundamentalismul religios, discursul anti-gender și regresul democratic și în conceptualizarea fundamentalismului religios ca ecosistem de mobilizare, care operează simultan la nivel juridic, instituțional și afectiv, într-un circuit coerent de producere a influenței.

O a doua contribuție constă în utilizarea conceptului foucauldian de regim de adevăr pentru a analiza discursul despre „ideologia de gen” ca tehnologie de guvernamentalitate morală, nu doar ca inamic simbolic retoric. Teza contribuie, de asemenea, la literatura despre mobilizările anti-gen prin integrarea dimensiunii afective și performative (ilustrată de cazul Profides) și oferă o contribuție empirică la dezbaterile privind „democrațiile iliberale”, arătând concret modul în care mecanismele democratice sunt utilizate pentru a susține proiecte iliberale în contextul românesc.

Limite și direcții viitoare de cercetare

Cercetarea prezintă limite asumate explicit: analiza se bazează exclusiv pe materiale publice, fără acces la practicile interne ale organizațiilor; analiza discursivă implică un anumit grad de interpretare subiectivă, atenuat prin utilizarea sistematică a unei grile de codare explicite; conceptul de „fundamentalism religios” este contestat și limitat, fiind folosit ca instrument analitic, iar nu ca etichetă normativă.

Direcțiile viitoare de cercetare propuse includ: extinderea analizei prin interviuri și observație participativă; o analiză comparativă regională sau europeană; explorarea rolului mediului digital în amplificarea acestor discursuri; analiza contra-mobilizărilor și a

răspunsurilor instituționale; și investigarea dimensiunii transnaționale a acestor mobilizări, inclusiv circulația ideilor, strategiilor și resurselor între contexte naționale diferite.